

Avançament editorial El Punt Avui publica el pròleg d'Albert Sánchez Piñol al llibre d'Antoni Muñoz 'L'11 de Setembre poble a poble (1713-1714)' (La Campana), una documentada visió de la guerra de Successió a Catalunya més enllà del se

'L'11 DE SETEMBRE POBLE A POBLE'

Antoni Muñoz, nascut a Valladolid i llicenciat en ciències físiques, va arribar a Barcelona amb 36 anys. Aficionat a investigar la història dels segles XVII i XVIII de Catalunya, ha publicat cinc llibres en col·laboració amb Josep Catà i Tur sobre el tema. En aquest volum, publicat per La Campana, aixeca el focus de la guerra de Successió al nostre país per veure què va passar més enllà de Barcelona. Ponts, Moià, Berga, Ripoll, Castellciutat, Altafulla, Manresa, Arbúcies, Cervera, Girona, Granollers, Igualada, Malgrat de Mar, Mataró, són algunes de les poblacions analitzades a partir de la documentació de l'època.

Un dels diversos gravats, en concret el que representa la vila de Cardona, que il·lustren aquest documentat treball. A la dreta, l'autor del llibre, Antoni Muñoz.

Una èpica poble a p

El Tricentenari de l'11 de setembre de 1714 va posar d'actualitat la guerra de Successió, un episodi històric que és el centre de les recerques d'Antoni Muñoz. L'escriptor Albert Sánchez Piñol, autor de la celebrada 'Victus', destaca el valor de l'obra de Muñoz amb el pròleg al llibre que El Punt Avui reproduïx íntegrament.

Albert Sánchez Piñol

"Tinc més amics al segle XVIII que al XXI." Vet aquí una frase que sempre associo a qui me la va dir, Toni Muñoz. El nostre historiador s'ha passat tantes i tantes hores als arxius, entre plecs i documents originals, que pot reconèixer els personatges del 1714 per la signatura, la lletra que feien, les expressions privades i col·loquials. Natural de Valladolid, Muñoz es va instal·lar a Catalunya per motius professionals i aviat el va sorprendre la història del país. Vet aquí una altra de les seves frases: "Jo vaig començar a estimar el poble català per la seva Història." Devem moltes coses a en Toni Muñoz. Perquè aquest no és, ni molt menys, el primer llibre que dedica a la guerra de Successió i les seves conseqüències. És més, Muñoz no està directament vinculat a l'acadèmia, així que els seus estudis no pateixen les cotilles habituals del món universitari. En la seva obra hi trobarem tant els grans conceptes historiogràfics com les petites anècdotes humanes.

Ho confesso: jo també sóc culpable, almenys en part, del crim d'haver focalitzat en excés el 1714 en els fets de Barcelona. Amb aquesta crònica, que tant d'in-

cís fa en els esdeveniments locals i personals, Muñoz ens demostra i confirma el que en el fons ja intuïm: que en realitat el setge de 1713-1714 no és el relat, només el clímax final del relat. Els borbònics no van cometre a Barcelona cap crim que no haguessin comès abans a tantes i tantes localitats catalanes; no més ho van fer més a l'engròs. Afirmem-ho rotundament i definitivament: si Barcelona va resistir fins a límits impensables, només va ser perquè el país també resistia, i a la inversa. Una dada: entre els anys 1707, quan els borbònics trepitgen per primer cop terra catalana, i el 1712, l'any anterior a l'abandonament dels aliats, els miquelets pateixen fins a 3.596 morts o ferits en petits combats per tot el territori; una guerra de cops de mà, emboscades i assalts a posicions menors. A canvi, han infligit la xifra, absolutament astoradora, de 17.639 baixes entre la tropa borbònica, a més de capturar gairebé 10.000 animals de tir dels combois d'aprovisionament filipistes. I ara reflexionem-hi: era inevitable que una guerra tan atomitzada, que afectava no un nucli urbà, per gran que fos, sinó tot un país, generés un dolor a una escala difícilment imaginable.

Si hi ha una cosa que sorprèn dels documents de l'època és l'absoluta falta de curiositat antropològica que la cúpula

borbònica mostra pels catalans o la seva causa. La Història és plena d'exemples en què polítics i militars d'un bàndol, molt al marge de qualsevol mena d'empatia, s'interessen pels seus enemics en un intent d'entendre'ls i, així, combatre'ls amb més eficàcia. No és el cas espanyol. Per al règim filipista els catalans són rebels i "sediciosos", i en conseqüència queden al marge de les lleis de la guerra. Són poquíssims els autors borbònics que, almenys, entenen que els catalans lluiten per un règim de llibertats constitucionals o, com diuen alguns oficials filipistes, "*sus antiquas libertades*". La majoria, com ressenya Muñoz, en l'obstinació dels resistents només veuen "*una bárbara pasión*". Aquesta mentalitat, tan opaca, explica les cotes de brutalitat que va assolir el conflicte, almenys en la seva fase final. El no-reconeixement de l'altre com un igual, la deslegitimació de la seva causa, farà que els catalans visquin una ocupació salvatge, inoïda en la seva història –si exceptuem algun petit període de la guerra dels Segadors–. I una de les aportacions de *L'11 de Setembre poble a poble*, entre d'altres, és posar en relleu fins a quin punt aquesta guerra "*sin cuartel*" va afectar fins a l'últim racó del territori català. En contra del que pugui suggerir la iconografia habitual sobre l'11 de Setembre, la resistència militar

embre poble a
tge de Barcelona

EL PUNT AVUI / JUANMA RAMOS

Poble

no es limita a Barcelona, ni molt menys, sinó que s'estén per tot el territori. Com bé ens explica Muñoz, tot el país està recorregut per columnes de patriotes, dirigides des de Barcelona o més aviat anàrquiques, que intenten alçar-lo en armes o lluiten pel seu compte contra l'invasor. Com és lògic, els exèrcits espanyol i francès perseguiran les tropes austriacistes. En algunes ocasions la contesa adquireix tons de pugna personal entre els comandants enfrontats, com en el cas de Bracamonte i Nebot. Però, en qualsevol cas, les conseqüències són més que previsible: un territori assolat, on les represàlies i les contrarepresàlies, molt sovint, les acaben patint més els civils que els militars. Un paisatge propi de Goya, farcit d'arbres amb penjats i cases socarrimades. Quan Barcelona cau, els borbònics s'abstenen de destruir-la –tot i que alguns ministres n'eren partidaris–. Els ulls d'Europa s'han girat cap a la causa catalana, i el mariscal Berwick, que ha dirigit el setge, no vol tacar-se amb “*el borrón de bárbaro*”. Però en el període immediatament anterior, i en localitats menys destacades internacionalment, l'exèrcit borbònic s'ha permès les pitjors ignominies. El procediment habitual inclou execucions i cremes. La casa, com a tal, serà un dels objectius predilectes del terrorisme militar borbònic. A tot Cata-

lunya es cremaran milers i milers de domicilis particulars. M'agradaria aturar-me en aquest punt. Una de les grans diferències entre la Catalunya d'avui i la de fa tres-cents anys és el benestar material. Segons els nostres paràmetres consumistes, podríem definir la societat de fa tres segles com a essencialment pobre. La gent no disposava d'una abundància de possessions, almenys si es compara amb els paràmetres domèstics actuals. Fins i tot la petita noblesa mostra uns nivells de benestar sorprenentment baixos. Els notaris de l'època, que tot ho anoten, deixen constància d'aquesta misèria en les actes de transmissió patrimonial. Astora llegir, com a suma de béns d'un individu aparentment de bona posició, recopilatoris de l'estil “un jaç recosit, un matxo rònec, un canelobre de coure” i poca cosa més. En segon lloc, hem d'entendre que la casa del segle XVIII, com a tal, implica una suma de significats molt superior a l'actual. La casa de la Catalunya del 1700 és un nucli on s'apleguen fins a tres generacions, on s'articulen les estratègies econòmiques, de parentiu, fins i tot d'identitat social i de solidaritat i transmissió ideològica. A més de domicili és, o pot ser, botiga, estable, taller i magatzem. Conté tot el minso capital de les unitats familiars, pobríssim, com acabem de veure, i per això mateix tan insubstituïble. I quan arriba el conflicte armat esdevé font i dipòsit de recursos, refugi de fugitius, eix logístic i nucli d'aprovisionament militar, sobretot al món rural. Per això la seva destrucció implica una catàstrofe humana tan absoluta, i per això l'exèrcit de les Dues Corones s'hi acarnissa tan sovint, per tal de desarticular i desarmar una societat deixant-la, literal-

ment, sense béns i sense sostre. Muñoz descriu aquests atacs a l'entramat social amb una minuciositat exhaustiva. No estem parlant de la destrucció de masies aïllades de les quals se sospitin complicitats amb la insurgència, sinó de localitats senceres. I van ser moltes. Moltíssimes. L'estrany, de fet, van ser els pobles o ciutats que en el breu període de 1713-1714 es van escapar de ser carbonitzats en part o totalment. Algunes vegades perquè els alts oficials borbònics es comporten, literalment, com mafiosos amb uniforme, abstenint-se de cometre actes neronians a canvi de diners en efectiu (“...*siendo redentoras de una quema universal dichas dos multas*”), i d'altres perquè la localitat col·labora amb el nou règim, sigui per convicció o per temor. Moltes societats, quan recorden les seves guerres o guerres civils, conserven noms de traïdors que han sobreviscut als segles. Però observem, fet curiós, que a Catalunya la màcula de “botifler” també s'ha aplicat a localitats senceres, la qual cosa explica molt bé la dinàmica perversa d'aquella guerra. Com assenyala Muñoz, molt sovint la pena de mort que pateixi un pagès anirà acompanyada de la crema de la seva casa, socialitzant així l'execució. I és un fet prou habitual. Després del 1714 hi ha tantes execucions que moltes es faran... per sorteig! ¿Perquè? Perquè no hi ha prou forques preparades. Al gunes pàgines de *L'11 de Setembre poble a poble* esgarripen per la seva viva dramàtica. I el que més sorprèn és que no hi ha cap possibilitat d'exageració per part de les víctimes, ja que moltíssims dels documents que Muñoz cita pertanyen al bàndol borbònic i són comunicacions internes. Per exemple quan un oficial, referint-se a un nucli resistent, parla en termes de l'estil: “*Todos ellos merecen la horca, pero son muchos para hacerlos ahorcar a todos*.” El que costa d'entendre és que el poble català, com a tal, aconseguís sobreviure al règim filipista. En aquest sentit un no pot evitar de pensar en les paraules del difunt ministre Manuel Fraga Iribarne, quan es va referir als fets del 1714 com a una “*simple reorganización administrativa del Estado*” [sic]. Afortunadament, llibres com aquest ens permeten refutar la coneguda dita: sí, la Història sempre l'escriuen els vencedors, en efecte; però els vençuts, de vegades, també.

Petita història amb majúscula

Ja he mencionat, més amunt, que el mètode de treball de l'Antoni Muñoz l'apropa extraordinàriament als personatges que van viure els fets. I un dels grans mèrits d'aquest historiador és que cada nova aportació seva ens descobreix nous aspectes humans dels protagonistes. Cada obra seva ens reserva novetats i sorpreses, i fa palès que la ciència historiogràfica remou el passat, vivificant-lo. I fent-lo proper a la nostra sensibilitat, extraordinàriament nítid i proper: cada pàgina històrica de Muñoz val pel capítol d'una novel·la històrica. Ignoràvem fins ara, per exemple, l'anècdota mencionada per Muñoz que inclou la violenta discussió entre Villarroel i Starhemberg. El 1713 el mariscal Starhemberg era el comandant de les tropes aliades establir-

tes a Catalunya. I, almenys per als catalans, hauria de ser un dels noms a inscriure en el gran llibre de la infàmia, perquè ell va ser qui va embarcar els exèrcits estrangers, tot abandonant Catalunya a l'horror borbònic. Quan l'evacuació ja era inevitable, Starhemberg va saber que Villarroel, contra tot principi racional, pensava quedar-se i assumir el comandament de les tropes catalanes. Starhemberg li va aconsellar vivament, gairebé ordenar, que no ho fes. Villarroel es va ofendre. Conservem el retrat de Starhemberg, un aristòcrata germànic amb un aspecte certament imponent. Quan llegim Muñoz ens és impossible no fer volar la imaginació, no visualitzar aquests dos titans dirimint a crits un afer moral tan elevat. I vostès em perdonaran si m'emociono quan Muñoz cita les aventures d'un tal Martí Zuviria, ajudant general d'Antonio Villarroel durant el setge de Barcelona. Encara va ser a més llocs, i més perillosos, dels que teníem constància. I és que *L'11 de Setembre poble a poble* està farcit de perles d'aquest estil, com quan Muñoz ens revela, per primer cop, un fet fins ara ignorat: els terribles dubtes que el mariscal Berwick tenia la mateixa nit del 10 de setembre, quan va estar a punt de suspendre l'assalt definitiu a la ciutat per por de les baixes que patiria el seu exèrcit –uns càlculs que, desgraciadament, es van confirmar–. Ara sabem que només va cedir per les pressions a què el va sotmetre Prosperus Verboom, un dels personatges més repulsius de l'òrbita borbònica. Verboom era l'enginyer en cap de la Trinxera, les obres d'atac contra Barcelona, i sense assalt no obtindria el reconeixement a què aspirava. Sovint els periodistes m'han preguntat fins a quin punt les meves novel·les històriques pertanyen a l'àmbit de la ficció –i, com vostès comprendran, és una pregunta amb segones intencions–. Els llibres de Muñoz ens rearguen la més oportuna de les respostes: no és que a Catalunya tendim a ficcionalitzar la nostra Història; més aviat és a l'inrevés: bona part de la Història catalana és, en ella mateixa, purament novel·lesca.

M'agradaria acabar per on hem començat, amb la figura de l'autor de *L'11 de Setembre poble a poble*, Toni Muñoz. El que més m'admira dels investigadors d'arxius és la seva capacitat de treball gairebé infinita. Qui no hagi emprès mai aquesta feixuga tasca no és conscient de la immensa quantitat d'hores que exigeix la investigació documental. Una eternitat de temps assegut en cadires incòmodes, davant de cartipassos lletjos, passant milers i milers de pàgines, sovint mig il·legibles, amb l'esperança de trobar un bri d'informació amagada, un detall que hagi passat desaperebut a l'estudiós anterior. La recompensa sempre és migrada, diminuta. Una tasca inacabable, poc reconeguda. Però a mi m'agrada pensar que aquest país s'ha construït, i se sosté, gràcies a tots aquests Toni Muñoz anònims. Ja ho deia algú –i, si no, ho dic jo–: la diferència entre un soldat heroic i un treballador abnegat és que cinc minuts després de la gran batalla el treballador continua sent un heroi abnegat. I sense medalles. ■